

לוא הוסיף

כפס חטא נשע

207

פרשת מטות

אנני הכי

פרשת מטות: איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסור על נפשו וכו'. רבנו הזכיר פעם לבאר בשם הגר"ח ח"ב דמני"ל לרז"ל החילוק שחילקו (בריש מסי נדרים, אשר כמה וכמה הלכות מבוססות על ההנחה ההיא) דנדר מהווה איסור חפצא, ואילו שבועה מהווה איסור גברא. וביאר, שהמקור הוא מהפסוק הזה, זהשבע שבועה... על נפשו משמעו איסור גברא, וגם משמע מלשון הפסוק שהנדר, בניגוד להשבועה, סוג אחר של איסור הוא, ואיננו בבחינת איסור גברא, ובעל כרחך צ"ל שהנדר מהווה איסור חפצא.

לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה

הגה"צ רבי בנימין אב"ד הורדנא (אביו של המהר"ל דיסקין ז"ל) היה תלמידו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל. הזדמן הגאון רע"א

לבית תלמידו, סח לו רבי בנימין שנקלע לבעיה חמורה, ואינו מוצא לה פתרון. אברך ת"ח נכנס לביהמ"ד ונשבע שלא יצא ממנו עד שידע כל הש"ס! עברו שבועות וחודשים, אשתו ובניו באו אלי בבכיה, שאין מי שיפרנסם. ניסיתי למצוא לו פתח חרטה... אלו ידעת כך?! על כל מה ששאלתיו, ענה, ידעתי שיהא קשה, ואף על פי כן נשבעתי! ואיני יודע עצה. הגרע"א המתין קצת, וכשראה שנתאספו לכבודו ת"ח ובני הקהילה לקבל פניו, אמר לרב, בא ונלך לביהמ"ד. האברך ראה מהחלון שהגרע"א והרב ומאות אנשים באים אליו, הצטער עד מאד, רצה לצאת לקראתם ולא יכול בגלל השבועה. כשבא הגרע"א אליו גמגם ואמר, מעכ"ת בא אלי?! אמר לו הגרע"א, כל הת"ח באו לקבל פני חוץ ממך, על כן באתי אליך, פתח האברך ואמר אלו... א"ל הגרע"א ועמו שני ת"ח נוספים, אלו ידעת לא נשבעת, מותר לך, מותר לך, מותר לך.

ידבר משה אל ראשי המטות וכו' (לי ב')

כ"ב: משיב אל ראשי המטות דווקא, נראה דיש לרמוז בזה למשיב הסור אריח כפי תפיסת

דמנה אשכח והיחידים מחזקים מבשר ויין כל הימים שכן י"ו בתמוז עד ת"ב כדי להתאבל על ירושלים, ועוד שאז בטלו הקרבנות, וא"כ י"ל כיון דלמעלה סליק

מפ' קרבנות ולכן מחזיק כפי המטות לרמוז ולאחר התורכן בטלו קרבנות ראוי דראשי המטות דהיינו ת"ח

ידו נדרים ולקבל על עצמן בימים אלו להתענות מבשר ויין ולא יחל דברו, וא"כ כשאר נדרי איסור דקיייל

דאסור לקיימו, אבל הכא אודכא מצוה לקיימו דתנינן נדרי לה' אשלם, ראציל הקביה חשבו כמישים

וכתיבתי דע"י והתענית להם נלמד ונשכח זה ה"ב ללקביה יחזר מכל הקרבנות, ונמו דאמרינן בסנהדרין

וידו מ"ג. והוה ולא חשבו כפי כ"י פליא לרבות מופלא הסמך לאיש דבמפלא הסמך לאיש אינו מהוה

להתאבל על ירושלים וק"ל. וזהו דבחילוק הסודות שאנו קודין, מגיע לצולם פי

ראשי המטות בין המצרים אחר י"ו בתמוז, דהמסודים ביוזם בזה לרמוז ולהזהיר על תיה שידו

עצמן להתענות מבשר ויין מ"ו בתמוז עד ת"ב וק"ל:

2

4 B יקר

ב) נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. ומשה שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין. ועו"ק שפירש רש"י אף על פי ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר

עשה בשמחה ולא אחר, מנא ליה לרש"י לומר כן שמא היה נעצב על מיתתו וכי בעבור זה לא היה לו להקים דבר ה' ומי כמוהו מקים דבר ה' בלא איחור, ומ"ש

וימסרו להודיע שבחן של רועי ישראל כו' עד שנמסרו בעל כרחם, לא פורש במקרא מהו ההכרח אשר הביאם לזה.

וביאר הדבר שהמדינים שתיים רעות עשו. אחת לשמים, כי החטיאו את ישראל בע"ז ובזנות. ואחת לישראל, כי הפילו בעצתם כ"ד אלף מישראל. ואמר

הקב"ה למשה נקום נקמת בני ישראל כי מה שעשו לי שרי ומחול כי אם רבו פשעי האדם מה יעשה לו יתי ועיקר הנקמה על מה שעשו לישראל כי רבה רעתם.

וכאשר שמע משה שאמר לו ה' אחר תאסף אל עמך, וכבר ידע משה רוב חיבת ישראל אל מנהיגיהם אמר כלבו אם אומר אל ישראל דברים כהווייתם כאשר נאמר לי מפי הגבורה, מאחר שידעו ישראל שמיתתי תלויה בנקמה זו א"כ יאמר

נא ישראל כשם שמחל הקב"ה על חלקו כך אנחנו נמחל להם על מה שעשו לנו ולא נבקש נקמה כל כך מהרה כי בידינו לאחור זמן הנקמה עד שתחפץ מאתנו. ומשה לפי שהיה שמח לעשות דבר ה' בלא איחור שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין

ויחשבו ישראל מאחר שהקב"ה מבקש הנקמה בעבור כבודו, אם כן חלק גבוה מי יחיר לאתרו ובוה יהיו מוכרחים לעשותה לאלתר, ועל הכרח זה נאמר וימסרו כי מאחר שאמר להם משה לתת נקמת ה' במדין ע"כ היו מוכרחים לעשות בלא איחור ומכאן ראייה ברורה שעשה בשמחה ולא אחר שהרי היה בידו להמשיך זמן הנקמה אילו היה אומר להם דברי השיי כהווייתן.

ל) ומ"ש תחילה מדינים לשון רבים, ואחר כן נאמר לתת נקמת ה' במדין לפי שבערך ישראל הם רבים כאלו רבים עשו לישראל מה שעשו, אבל בערך מה שעשו להקב"ה אינם נחשבים כי אם לאיש אחד כי כלם כאפס ותוהו נחשבו לנגדו ית'.

1

2) The question why Balaam's share in the matter of Peor is not immediately recorded still remains to be answered. As we have noted on other occasions, the Torah often omits in one part of the narrative important details, only to allude to them, at a later stage. Our Sages referred to this phenomenon in the following phrase:

דברי חז"ל עניים במקום ועשירים במקום אחר

6) The Scriptures record matters briefly in their original context only to elaborate at greater length elsewhere. (Literally: "The words of the Torah are poor in their place and rich elsewhere".)

Here we shall select two other examples of this from the many that abound in Scriptures. In the story of Jacob and Laban (Genesis 31, 6—42), the former only details the conditions under which he worked and refers to Laban's exploitation of his devotion at the very end. During the whole time that Jacob worked for Laban described in chapters 29 and 30, the narrative makes no mention of the conditions under which Jacob worked and how Laban changed his wages ten times. Only when Jacob had left Padan Aram and Laban catches up with him, are we treated to a graphic description of those conditions, in Jacob's outburst of righteous indignation (ibid. 31, 16—42). These details fill in what was lacking in our previous vague picture of Jacob's relations with Laban.

Another instance is afforded us in 1 Samuel 28, 3. Only in the part of the narrative where King Saul stands helpless and "the Lord answered him not, neither by dreams . . ." and he turns to the witch, are we told of his earlier struggle to destroy the sorcerers and soothsayers in Israel (ibid. 28, 9).

1) Nahmanides refers to this literary device in Genesis 31, 7:

"Your father hath mocked me, and changed my wages . . ." — this was literally true, though the narrative makes no mention of this in the Torah. . . . Scripture is often brief in one context only to elaborate in another.

But why did the Torah omit details in one context only to put them in later? The explanation in the two examples we quote above is not hard to discover. The narrative is silent so long as Jacob himself was silent and controlled his indignation, all the time he worked for Laban. But after twenty years of exploitation, Jacob gave vent to all that he kept within him during that time. Had these details been coldly reported to us in their strict chronological order, would they have touched the deepest chords of our feelings in the same way? Similarly in the case of Saul, had the narrative first described to us the king's struggle to wipe out the soothsayers at a time when he had assumed kingship and was carrying out the will of God, it would have borne no special significance for us. He was, after all, merely carrying out the command of the Torah. It is only when King Saul himself has to go and consult one of them, that the point is driven home how low he had been brought and how deeply he had been humiliated.

2) Now let us try to understand why the Torah deferred mentioning Balaam's complicity in the matter of Peor till after his death at the hands of the Israelites, described in this sidra. Why was not Balaam's responsibility for the matter of Peor recorded in the context of that story?

3) Evidently the Torah wished to teach us a special lesson. Though it was Balaam who instigated the daughters of Midian to strike a blow at the purity of Jewish family life, though he was the evil genius who thought out the plan, the moral responsibility ultimately rested on the Israelites themselves. They were guilty.

נחל העם לזנח

And the people began to commit harlotry.

(25, 1)

4) The narrative only recorded the sin of the Israelites and their retribution. Every individual is responsible for his own acts. Provocation does not free the victim of responsibility.

"דבר הרב דברי החלמיד — דברי מי שומעים?"

6) The words of the Master (God) and the words of the disciple — whose word must we obey?

Man's first loyalty is to the moral law, to God. But that does not imply that the provoker to immorality, the misleader is free from responsibility. When therefore the retribution that overcame Balaam is alluded to — when he was slain in battle by the Israelites:

ראח בלעם בן־בעור הרגו פֿתֿרֿב:

1) Balaam also the son of Beor they slew with the sword. (31, 8)

— his complicity in the sin of the Israelites is also referred to:

הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פֿעֿור . . .

Behold, these caused the children of Israel, through the counsel of Balaam, to revolt so as to break faith with the Lord in the matter of Peor...

2)

7) אלא י"ז ק"ו

בדבר הקנקנים והצלוחיות שיש לו מחמת שלקח מנכרי י"יש ושאר משקין וכן כלי הקפא אם צריכין מבייל

ובדבר הקנקנים והצלוחיות שיש לישראל מחמת שלקח מנכרי י"יש ושאר משקין שאין נמכרים אלא בכליהם. מסתבר לע"ד שאין צריכין מבייל כשרוצה אחר שנתרוקן הכלי להשתמש בו למשקין אחרים. וטעמי הוא משום דהכלי נבטל להמשקין כדמצינו לענין מע"ש דבכ"ו י"ן סתומה יצא קנקן לחלוין במ"א דמע"ש מ"ג. ובולף לקנקן מע"ש סתם וגפו קנה מעשר בפ"ג ממע"ש מ"ב. ויש להקנקן כד"ן ע"ד של בהמת. ונמצא שלא קנה מהעכרם כלי כלא. ורק אצל ישראל נעשה כלי שליכא ע"ז דין מבייל. ואף אם היו כלים שלא נעשו ביחוד להכניס שם המשקים למכרם יחד ואז"כ הכנים לתוכן המשקין וגפו. נמי הא באופן זה הוא מתני' דפ"ג ממע"ש שנמי נבטל הכלי למשקין המע"ש וקנה מעשר. ובעצם ליכא במדינתנו מציאות כלל שכל הקנקנים והצלוחיות נעשו ביחוד בשביל הפקטערי שעושה הי"יש להכניס שמה הי"יש. ולפעטערי דשאר משקין להכניס אותן המשקין שעושה.

וכג) תעבירו באש וטהרו. אין הכלי שנגע במת או בנבלה נטהר באש. שאין טבילת התורה אלא במים. ולפיכך הוצרכו רבותינו לפרש שזו הטהרה להגעילם מאיסורי המאכלות שבלעו ביד הגוים. וזה אמת בלי ספק: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע"י האור כגון כוסות וצלוחיות וקיתונות י" שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור תעבירו במים. מטבילן וד"ו. לשון רש"י. ואינו נכון בעיני. שאין לשון תעבירו טבילה. כי היה אומר תביאו במים שהוא לשון הטבילה. כמו במים יבא וטמא עד הערב וטהר. ועוד שאף הכלים שתשמישן בצונן צריכין הכשר מן האיסור שבהן מלבד הטבילה הזו. ואיך לא יזכיר הכשרה כאשר עשה בבאים באש. וכשלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בה המקרא הזה אלא דרשו: או כמי גרה יתחטא. מים שהנדה טובלת בהם. אבל פירוש תעבירו במים לכבסם ולשפשף אותם במים וק"פ עד שתסור חלודה י" שנדבקה מהם מן האיסור שנשתמש בהם שוהו הכשרן מן האיסור. יאמר הכתוב דבר שתשמישו באש תביאו באש. כדרך שהיה התשמיש בו באיסורו י" אם תשמישו באור ממש כגון הברזל והנחשת וגם הכסף והזהב מלבנו באור. ואם ע"י חמין כגון הבדיל והעופרת מגעילו בחמין. ודבר שלא נשתמש בו באש אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק ויטהר. וכך אמרו חכמים. מדיחן ומטבילן והן סהורים. ולשון ספרי. תעבירו במים באש. כגון הסכינין מפני כוית י" הגוים. וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו במים מפני גיעול הגוים. ולא הוצרך הכתוב לחזור ולהזכיר הטבילה שכבר הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא. ואחרי פליטת האיסור כולם שוים בדין הטבילה. ולפי מהרהר עוד לומר

שהטבילה הזו מדבריהם. והמקרא אסמכתא עשו אותה. וכן אונקלוס י" מתרגם אותו כחטוי הזאה של אפר פרה. והצריכו אותה חכמים בכלי המתכות בלבד מפני שיש בהם כלים אשתשמישן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן. וזה צריך תלמוד. והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון וע"ז שלקחו גם שללם. כמו שאמר רק הבהמה י" בצונן לנו ושלל הערים אשר לכדנו. והטעם כי סיחון וע"ז מלכי האמורי הם וארצם מנחלת ישראל היא. והותר להם כל שללם אפילו האיסורים דכתיב ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת י" ואמרו רבותינו י" קדלי י" דחזירי אשתרי להו י". אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכן נהגו לאיסור בכליהם. וכן כד"ן הסומאה שהזהירם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים י" וגומר. כי מלחמת סיחון וע"ז בה היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור. ועל דרך

8) פ' שמ"ה

ואנחנו נחלץ חשים (נ"ה) אחר ששמעו בני גד ובני ראובן המוכחה של משה רבינו. והשיבו ואנחנו נחלץ מושיע לפני בני ישראל. אמר להם משה אם תעשו את הדבר הזה וגו' ונכבשה הארץ וגו' והייתם נקיים מה' ומישראל והיטה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני ה'. ועיין באור החיים הקדוש על מיצות והיטה הארץ, ח"ל, הצניחם שבו מתקיים בידם הארץ לאחזה ולא תהיה נגולת מהם וגו', ע"כ.

ולבאורה יש להבין מה המקור לאוסה"ק דמשה רבינו הצניחם בצרכה שלא תהיה נגולת מהם, אפשר סתם אמר להם דאם תחללו למלחמה או אין צריכים לעבור הירדן ויחליט להוריש את ארץ י"עזר וארץ גלעד. ועוד מה הביאור בחיצות לפני ה'.

ויש לישב על פי המדרש (דברים רנה א. ט) ח"ל ד"א אלה הדברים רבנן אמרין אמר לו הקב"ה למשה הואיל וקבלו עליהן מוכחותין צריך אמה לצרכן. מיד חזר וצרכן. מנין שנאמר ה' אלוקים הרבה וגו', ומנין שכל המקבל מוכחה זוכה לצרכה שכן שלמה

מפרש (מש"י דו) ולמוכחים ינעם ועליהם תנא ברכת טוב. אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה הייתם ממכרין ע"י אחריים לע"ל אני אצרך אחכם שנאמר אלוקים יחננו ויברכנו וגו', עכ"ל.

ולבאורה הביאור בהמדרש הוא כן, דהיה קשה לו דמשה רבינו התחיל סדר דברים עם מוכחה לכלל ישראל, וא"כ מה השייכות צאלמע המוכה, הצרכה של ה' אלוקים הרבה אחכם וכו' ה' אלוקי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויצרך אחכם כאשר דבר לכם, וע"ז מהרץ המדרש דמי שמקבל מוכחה זוכה לצרכה מהמוכח וגם מהקב"ה.

ואגב בדברי יואל מרבה"ק (פרשת ויקרא) כופש אודות גדול המעלה של קבלת מוכחה ח"ל, עובדא היה במקום אחד שנחמדו לתקן עניני העיר, והעמדו מוכחים שיוכיחו את בני העיר על מעשיהם הרעים ועשו תקנה צניחה כי אם אחד יזכר את חבירו לא ישיב כלום ולא יטעון ע"ז אף אם יש לו צמה להצטדק, והוא מעני שצנע האדם שיצדיק את מעשיו ואם יטעון נגד המוכיחו למחור את טענתו ע"י שישחול

להצדיק את עלמו יתחוק בטענתו והגסיס
 הזאת יסמא את עיניו עד שלבסוף יחשו
 בלבו באמת שהלדק אמו, ע"כ טוב יותר
 שלא ישיב כלום ועי"ז יכנסו דברי המוכחה
 בלבו, עכ"ל וע' בחת"ם (מורה נבוכים דמש
 ד"ה צד"ה) צענין זה.

וידוע העובדה מה שאירע להשפת אמת,
 כשהיה ילד היה לומד עם סביו
 כל הלילה וממילא לא קם בבקר בזמן מוקדם,
 וכשראה זאת זקנו החידושי הר"ם זצ"ל
 שאינו קם בבקר בזמן מוקדם הוכיח אותו
 במוכחות גדולות לזמן ארוך, והשפת אמת
 שמע כל המוסר ולא עשה שום פעולה למן
 את עלמו, וכשראה חבירו זאת, פתה על
 שתיקתו ושאלו היכן דלא חירצת לזקניך
 דלמדת כל הלילה חיה היתה הסיבה שלא קמת
 בזמן מוקדם בבוקר, וענה לו השפת אמת
 זצ"ל שרצה לשמוע עוד דברי מוסר מוקיני,

זמן כן הראה לו שזהו פרשה מפורשת
 במורה ובאמת בני גד ובני ראובן היו להם
 גזע מחילה לעבור הירדן עם כלל ישראל
 לחלוץ למלחמה, והיה להם לומר למשה זאת
 מיך כשהמחיל לומר להם מוכחה האסיבה
 יבואו למלחמה וגו'. ואמאי התחילו לשמוע

המוכחה גדולה יותר מעשר פסוקים וגם
 דברים חריפים של חרבות אנשים חטאים
 זכו, אלא נראה שלא רצו לפסוק דברי משה
 ורצו לשמוע דברי מוסר כל כמה ששייך,
 ע"כ והביאור הוא עפ"י המשנה באבות
 (פ"ו מ"ו) אוהב את המוכחות.

עב"פ חזן מכל הנ"ל דבני גד ובני ראובן
 קבלו המוכחה של משה, וא"כ זכו
 לזכרה ממשה שהיה המומים וגם זכו לזכרה
 מהקב"ה גם כן כמבואר במדרש הנ"ל, שכל

המקבל מוכחה זכה לזכרה מהמומים וגם
 מה'. זה המקור של האור החיים הקדוש
 הנ"ל שמשנה ברכס והבטיחם שלא יגול מהם
 האחחה, ולא היה סתם אמירה להם שיכולים
 לירש את ארצות גלעד ויעור, שקבלו מוכחותיו
 ומשום הכי זכו לזכרתו.

וזו הביאור במצות לפי ה', דמשה אמר
 להם דזה שקבלו מוכחה היו דבר גדול
 יש לו ששיבות גדולה לפי ה' שכבודו יתברך
 גם כן יברך אתכם בעבור זאת. ודו"ק.

ועי' דברי מורה בהגה"ק במונקאטש
 זצ"ל (מק"ו אות ג"ע), דמשום הכי
 מפיימים המגידיים את הדרשה בדברי ברכה.
 וכן יש לומר דזה הביאור מה דאיתא באבות
 (פ"ו מ"ו) אוהב את המוכחות, דזכה לזכרה
 בעבור קבלת מוכחה, וכנ"ל.

1 V. 42. without mappick. On which רבות (on
 Ruth II,14) remarks that the suffix of the personal
pronoun being written without a sound-making mappick is to indicate that
the town and the district did not retain the name, so that Novack's intention,
to immortalise himself thereby was not achieved. Does this perhaps express
a slight reprehension of such procedure to found a memorial in bricks
and stone to immortalise oneself, an earthly immortalisation which the
true Jew should seek and find solely through the great deeds of spiritual
and moral faithfulness to duty and through the whole content of a noble life?

הכנה לימים הנוראים

אמר הרה"ק ר' שמואל מפלוננים בשם צדיקי אמת, ימי בין
 המצרים, הם ימי הכנה לימים הנוראים, כמו צייר שרוצה לצייר,
 וצובע תחילה ברקע שחור, כיסוד שיקבל עליו את כל הצבעים. כן
 הימים הללו, בהם כל אחד מתעצב על מצבו ועל חורבן בית מקדשו
 הפרטי, איש איש בנגעי לבבו, כמה משוקעים מחשבותיו ורעיונותיו.
 ואח"כ עובר לתשובה מאהבה, אני לדודי ודודי לי, לאחר מכן ימי
 ר"ה ויוה"כ, התשובה בדרגא המעולה ביותר. עד שמגיעים ימי
 הסוכות ושמ"ע שהם ימי שמחה, במינות הציור היפה שעולה לנחת
 רוח לפניו יתברך. (דברי שמואל).

9

ר' ה"ש (10)

ע"פ חז"ל

4

צפון כ"י"ל נחמ"ה (13)

12

היא ישובה פנים לא מצאה מנוח כל רחמייה
 השיגה בין המצרים. פירש"י ז"ל בין
 המצרים גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס.
 נראה על פי הדו"ע כי בכל עת נתנו ישראל
 גזם למכים ולהייתם למורטים וכאשר יענו
 אותם כן ירבה וכן יסרוץ ישראל בתורת ה'
 ועודו חי כהיום הזה, אך אם בחלקות שתו למו
 שהגביהו אותם האויבים ושמום לשלטנים
 ודוכסים אזי לא יכול ישראל ותרדפים השיגו
 הפצם, וזה שאמר כל רחמייה השיגוה בין
 המצרים, ומהו המצרים האלה, מקום גבה
 מכאן ומכאן, שהתחילו צרי ישראל לתת לישראל
 מקום גובה ונשיאות ראש אזי השיגוהו ויכלו
 לו שיניח ישראל מתורתו דתו.

בארץ צפי עה"ת כתב, מקובלני כי בימי בין המצרים נכון ללמוד
 הלכות מועדות. ונראה כי ג' שבועות אלו מכסים על הארת ג'
 המועדות, שלא יופיעו ויאירו על כל ימות השנה. ועל ידי לימוד
 הלכות מועדות מסתלק ההעלם, ויוצאת שוב לאורה הארת הג' ימים
 טובים.

5

